

CELESTYN MIECZYŚLAW PACZKOWSKI OFM

Celestyn Mieczysław Paczkowski OFM

**Teologia świadectwa i doświadczenia
w „Katechezach” Cyryla Jerozolimskiego**

Jest faktem bezspornym, że Cyryl Jerozolimski był bardziej katechetą i gorliwym duszpasterzem aniżeli teologiem. Jako kaznodzieja nie unika jednak polemik i stara się zachować wyważone sądy poparte Biblią. Chociaż niejednokrotnie wymagający i bezkompromisowy, Cyryl objawia się jednak jako życzliwy i wyrozumiały mówca, pasterz pełen taktu i umiaru. Biskup Świętego Miasta stał się obiektem zainteresowania, a potem szykan, właśnie z powodu swoich wyważonych sądów i daleko posuniętej ostrożności w terminologii teologicznej. Biskup Jerozolimy nie rościł sobie prawa do pokonania najznakomitszych przedstawicieli nowych, a przy tym często błędnych, tendencji w teologii lecz jego przykładowe życie było dostatecznie wymowne, aby zjednać mu przychyłność wiernych.

Szkic biograficzny i spuścizna Cyryla Jerozolimskiego

Cyryl Jerozolimski urodził się z całą pewnością w Jerozolimie około 313 roku. Fakty z życiorysu Cyryla są jednak słabo znane, gdyż za życia nie cieszył się on zbyt wielką sławą ani też nie ściągnął na siebie uwagi współczesnych. Niektóre elementy biografii naszego autora odnotowywano lapidar-

nie, na marginesie wielkich wydarzeń. Podpisy biskupa Jerozolimy widnieją także na dokumentach synodalnych. Mimo wycinkowości, zobowiązującej do ostrożności w ocenie, jest to dostatecznie duży materiał do nakreślenia głównych rysów Cyryla.

Trudności w ustaleniu faktów biograficznych nie oznaczają jednak, że początki życiorysu Cyryla są zupełnie nieznane. Przyпуска się, że rozpoczął życie monastyczne, poświęcając się zgłębianiu Pisma Świętego. Z rąk biskupa Makarego Cyryl przyjmuje diakonat, a święceń kapłańskich udziela mu biskup Maksym¹. W 348 r. Cyryl przyjmuje sakrę biskupa Jerozolimy mimo, iż prawdopodobnie następcą biskupa jerozolimskiego miał zostać prezbiter Herakliusz. Aktu konsekracji dokonuje sympatyzujący z arianami metropolita Cezarei Nadmorskiej Akacjusz. Mimo tego faktu, który spotkał się z zarzutami starożytnych historyków Kościoła jak Sokrates Scholastyk i Sozomen², biskup Świętego Miasta był prześladowany przez frakcję arianą jako obrońca wiary nicejskiej. Potwierdzają to zresztą wyrażenia teologiczne używane przez biskupa Jerozolimy, które były “dalekie od arianizmu”³.

Wydarzeniem, które w szczególnie sposób wyróżniło posługę biskupią Cyryla było pojawienie się 7 maja 351 r. świetlistego krzyża nad Jerozolimą. Ten szczegół, opisany przez niego samego w liście do cesarza Konstancjusza, wyraża wymiar duchowy życia i posługi biskupa Jerozolimy: ponad wyrubowaną spekulację należy stawiać kontemplację światłości odkupieńczego krzyża wprowadzającego w głębię tajemnicy.

Dalsze życie i posługę Cyryla naznaczyły prześladowania i kolejne rehabilitacje. W tych wydarzeniach nie bez znaczenia była rywalizacja pomiędzy dwoma stolicami biskupimi Palestyny: Cezareą i Jerozolimą. W sumie Cyryl przebywał na wygnaniu aż trzykrotnie: 357-358 (oskarżono go wówczas o sprzedanie szat liturgicznych w czasie klęski głodu), 360-361 (aż do śmierci Konstansa) i 367-378 (z wyroku cesarza Walensa sprzyjającego arianom).

Cyryl wziął udział w soborze w Konstantynopolu (381 r.), gdzie jego uczestnicy w liście do papieża Damazego zawarli pochwałę niezłomnego biskupa Jerozolimy, Kościoła - Matki. Umiera jako siedemdziesięcioletni sta-

---

¹ Por. Hieronim, *Chronicon* 12, PL [= J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus. Series Latina*] 27, kol. 684.

² Por. B. Altaner- A. Stuiber [tłum. P. Pachciarek], *Patrologia*, Warszawa 1990, s. 422-424.

³ Por. M. Simonetti, *Cirillo di Gerusalemme*, DPAC [= *Dizionario patristico e di antichità cristiane*, Casale 1983], t. 1, kol. 697.

rzec, zajęty naprawą organizacji i życia swojej wspólnoty. Obecne były mu także aspiracje polityczne i zaciętość w ostrych sporach. Od chwili śmierci hagiografowie i historycy nie szczędzili pochwał Cyrylowi. Już na początku V wieku Teodoret podkreślał, że biskup Świętego Miasta był „gorliwym obrońcą (prawdziwej) nauki”⁴. W 1882 r. papież Leon XIII ogłosił Cyryla Jerozolimskiego doktorem Kościoła powszechnego.

Najbardziej znane ze spuścizny literackiej Cyryla Jerozolimskiego są jego *Katechezy* zebrane w 24 homiliach⁵. Prawdopodobnie zostały one wygłoszone w okresie prezbiteratu Cyryla lub w pierwszych latach sprawowania przez niego posługi biskupa (348 lub 350). Dzieło ujrzało światło dzienne dzięki zapiskom stenografów obecnych w czasie kazań biskupa jerozolimskiego. Niektóre z nauk Cyryla, jak *Katecheza IX*, według Touttée, posiadają „zwartą i elegancką strukturę”⁶. Serię mów katechetycznych nasz autor wygłosił w okresie Wielkiego Postu w imponującej scenerii *Martyrium* konstantyńskiego. Cykl *Katechez* otwiera *Prokatecheza*⁷. Pierwsze 18 kazań katechetycznych, których autentyczność jest bezsporna, skierowanych jest do kandydatów do chrztu świętego⁸. Biskup Jerozolimy wyjaśnia w nich w sposób sys-

⁴ Tenże, *Historia Ecclesiastica* II, 26, 6, PG [= J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*] 82, kol. 1049 B-C.

⁵ Syntetyczne omówienie ich tematyki znajdziemy u F. Cocchini, *Catechesi*, DPAC, t. 1, kol. 624.

⁶ Por. PG 33, s. 636-637.

⁷ *Prokatechezę* otwierają pełne entuzjazmu słowa powitania skierowane do kandydatów mających przyjąć chrzest. Cyryl wprowadza w ogólną tematykę i podkreśla wagę decyzji podjętej przez katechumenów, którzy powinni być świadomi konieczności dobrego przygotowania do czekającego ich wkrótce sakramentu. Ważna jest pokuta i praca nad sobą, jak również czystość intencji i ukształtowanie woli.

⁸ W I *Katechezie* przedchrzcielniej katecheta mówi o nastawieniu duchowym niezbędnym do przyjęcia chrztu. Jest to swego rodzaju zaproszenie do porzucenia trosk codziennych i słabości. II *Katecheza* mówi o pokucie i odpuszczeniu grzechów oraz o złych duchach i pokusach, które prowokują. W III *Katechezie* Cyryl wyjaśnia dokładnie znaczenie i skutki „sakramentu Zbawienia”. Kolejna *Katecheza* ukazuje doktrynę chrześcijańską w ogólności. Biskup Jerozolimy antycypuje tematykę i rozważania, które podejmie później. Ten oratorski wybieg to wyraźny rys oryginalności naszego autora. Zbawcza śmierć „nowego Adama” - Chrystusa jest tematem XIII *Katechezy*. Cyryl przedstawia bardzo plastycznie poszczególne etapy męki Zbawiciela od zdrady Judasza aż po śmierć na krzyżu. *Katechezę* zamyka liryczna pochwała krzyża, już nie znaku karni, lecz zwycięstwa. Na kilka dni przed wiosennym zrównaniem dnia z nocą biskup Jerozolimy wygłosił *Katechezę XIV*. Rozważa w niej następne prawdy wiary: Zmartwychwstanie, Wniebowstąpienie i królowanie Chrystusa po prawicy Ojca. Cyryl skupia się niemal wyłącznie na triumfie Chrystusa nad śmiercią ponieważ Zmartwychwstanie stanowi fundament wiary. W *Katechezie XV* nasz autor porusza tematy bardzo żywe we wspólnotach chrześcijan pierwszych wieków: gotowość na drugie przyjście Chrystusa, sąd

tematyczny znaczenie poszczególnych wyrażen̄ tzw. "Symbolu chrzcielnego" bardzo podobnego do "Wyznania wiary" przyjętego na soborze Konstantynopolitańskim I. Każda z *Katechez* poprzedzona jest tytułem wprowadzającym w jej tematykę. Cyryl przytacza także fragment Pisma Św. czytane podczas sprawowania Eucharystii. W V *Katechezie* biskup Świętego Miasta rozpoczyna szczegółowe objaśnianie artykułów "Wyznania wiary", które nowo-ochrzczeni wypowiedzą w Wigilię Paschalną⁹. Cyryl nawiązuje do prawa tajemnicy (*disciplina arcani*) uzasadniając je tym, że prawdy chrześcijańskie wymagają wiary do ich zrozumienia. W przeciwnym razie wywołują odwrotne skutki i doprowadzają do błędu¹⁰. Zasadnicze prawdy wiary są dokładnie objaśnione katechumenom¹¹.

W oktawie Wielkiej Nocy Cyryl wygłosił także pięć *Katechez* zwanych "mistagogicznymi", a skierowanych do "oświeconych", aby wprowadzić ich w tajemnice wiary i sakramentów. Są to dodatkowe pouczenia na temat doniosłości tajemnic, w których uczestniczą nowo-ochrzczeni¹². Powyższe pięć

---

ostateczny i koniec świata. Kolejne dwie *Katechez* (XVI i XVII) odnoszą się do Ducha Św., który dla ochrzczonego jest źródłem łaski, mocy i światła. Cyryl rozwija wątki starotestamentowe, a następnie mówi o doświadczeniu rodzącego się Kościoła. Doktryna pneumatologiczna Jeruzolimczyka, biorąc pod uwagę epokę, stanowi prawdziwy ewenement i ukazuje fascynację działaniem Ducha wśród wierzących. Ostatnia *Katecheza* przedchrzcielna (XVIII) rozwija wątki mówiące o zmartwychwstaniu i życiu wiecznym (zapowiedzi i obiecana rzeczywistość). W ten oto sposób Cyryl kończy etap *traditio*, nauczania z ramienia Kościoła. Katechumeni przygotowujący się będą teraz do wygłoszenia *Credo* przed biskupem (*reddere*).

⁹ "Wyznanie wiary... z całą gorliwością wypowiedzcie słowami i zachowajcie w pamięci". *Catechesis* XVIII, 21, PG 33, kol. 1041 B.

¹⁰ Por. *Catechesis* V, 12-13, PG 33, kol. 520 B-524 B.

¹¹ Pierwsza prawda wiary mówiąca o Bogu Ojcu analizowana jest w VI *Katechezie*. Na tej prawdzie wspierają się pozostałe, a potwierdzona w Starym Testamencie jedność Boga przeczy każdemu błędowi, szczególnie zaś doktrynom gnostyckim i manichejskim. VII *Katecheza* mówiąca o wielkości Boga Ojca, posiada wiele fragmentów skierowanych przeciwko ebionitom. *Katecheza* VIII jest kontynuacją poprzedniej i rozwija temat wszechmocy i wszechwiedzy Boga. Nie *Katecheza* IX mówi o dziele stworzenia dokonanego przez Boga. W X *Katechezie* św. Cyryl rozpoczyna wyjaśnienie drugiego artykułu *Credo* odwołując się do określeń Zbawiciela. Analizuje imię "Jezus", które określa "Lekarza" zesłanego przez Ojca dla uleczenia wszelkich ułomności i bóleści Jego stworzeń. "Chrystus" został "Namaszczony" przez Ojca, aby stać się dla nas "kapłanem na wieki" i Panem wszechświata. XI *Katecheza* mówi o przedwiecznym synostwie Słowa, zrodzonego z Ojca przed wszystkimi wiekami. W *Katechezie* XII biskup Świętego Miasta nawiązuje w dalszym ciągu do tematyki ściśle chrystologicznej i wykazuje głębokie wyczucie tajemnicy wcielonego Słowa. Cyryl wyznaje z całą stanowczością boskość i człowieczeństwo Syna Bożego.

¹² Por. M. Simonetti, *La letteratura cristiana antica greca e latina*, Firenze-Milano 1969, s. 222-223.

Katechez przypisywano często następcy Cyryla - Janowi (m. in. Swaans)¹³, który pisał w stylu bardzo zbliżonym do naszego autora. *Katechez* mistagogiczne to ostatnie wtajemniczenie w misteria wiary i sakramentów należące do programu katechumenatu w Kościele jerozolimskim.

Wystarczy tylko rzut oka na tę problematykę, aby zdać sobie sprawę z bogactwa doktrynalnego i duchowego obecnego w *Katechezach*. Mowy katechetyczne nie zawierają jednak zbyt wielu oryginalnych twierdzeń teologicznych i obca jest im także wyszukana forma literacka. Mówca posługuje się językiem prostym, bogatym w obrazy i porównania.

W *Katechezach* bez trudu można znaleźć powiązania z wieloma pisarzami kościelnymi tego okresu. Te cechy stanowią jednak atut pism Cyryla. Jego *Katechez* to odbicie codziennej działalności duszpasterskiej biskupa. Mowom katechetycznym brakowało być może polotu oratorskiego, lecz ich prosty styl był z pewnością doskonale zrozumiany przez słuchaczy. Cyryl, odcinając się od jakiegokolwiek polemiki doktrynalnej lub eksperymentów retorycznych rozwija bardzo klarowny wykład podstaw doktryny chrześcijańskiej, którą poznawali katechumeni. Ma to szczególne znaczenie w okresie zaciętych sporów doktrynalnych i polemik, na które tak chętnie zwracają uwagę historycy i teologowie. Istnienie bowiem postaci tego pokroju co nasz autor, pozwala się domyśleć, że wielu innych biskupów tamtego okresu po-

---

Te ostatnie *Katechez* wyjaśniają szczegółowo obrzędy chrztu, Bierzmowania i Eucharystii. Nie brak w nich aluzji do wcześniejszych kazań (por. *Catechesis* XIX, 9; XXIII, 1, PG 33, kol. 1073 B-C; 1109 A). Przed chrztem, w przedsionku bazyliki, katechumeni po trzykroć wyrzekli się szatana i jego podszeptów oraz złożyli wyznanie wiary (*Katecheza* XIX). Kolejne obrzędy to pozbycie się starych szat i włożenie nowych (*Catechesis* XX, 2, PG 33, kol. 1078 A-1080 A) oraz namaszczenie (*Catechesis* XX, 3, PG 33, kol. 1080 A-B). Czynności te poprzedzają trzykrotnie zanurzenie się w wodzie chrzcielnej. Szczególne znaczenie posiada namaszczenie całego ciała oliwą z oliwki. Dla Cyryla jest to "antytyp" namaszczenia przed początkiem czasów Syna przez Ojca (*Katecheza* XXI). Dla Cyryla jest to "antytyp" namaszczenia przed początkiem czasów Syna przez Ojca (*Katecheza* XXI). W opisie tego elementu liturgii chrzcielnej kaznodzieja przywołuje obraz Chrystusa, szlachetnej Oliwki, w którą zostają wszczepieni przyjmujący chrzest. Dla namaszczonego łączność ze Zbawcą to źródło nowej i większej siły cielesnej i duchowej. Kolejna *Katecheza* mówi o kulminacji inicjacji chrześcijańskiej jaką jest Eucharystia. Dla Kościoła w Palestynie było to misterium przemieniające na obraz Chrystusa, którego zapowiedzi znajdują się w Starym i Nowym Testamencie. Po omówieniu realnej obecności Ciała i Krwi Chrystusa w *Katechezie* XXII, kaznodzieja wyjaśnia poszczególne części sprawowania Eucharystii. Główna część liturgii (*anafora*) poprzedzona jest obrzędami przygotowawczymi (pocałunek pokoju i obmycie rąk). Cyryl wprowadza do XXIII *Katechezie* także krótki komentarz do modlitwy Pańskiej. Całość zamyka opis chwili, w której neofici przyjmują Ciało i Krew Pańską.

¹³ Por. W. J. Swaans, *A propos de Catéchèses Mystagogiques attribuées à saint Cyrille de Jerusalem*, Muséon 55 (1942) s. 1-43.

święciło się obowiązkom katechizowania swoich wiernych i wskazywania właściwego kierunku postępowania.

Biskupowi Jerozolimy wydają się obce subtelnosci uczonych dysput, ale za to chętnie odwołuje się on do przykładów wziętych z życia codziennego. W ten sposób ostatnie i bezpośrednie pouczenia katechumenów, a potem neofitów, stają się katechezą dla szerszego grona odbiorców.

Katechez Cyryla posiadają nieocenioną wartość dla historii liturgii. Mamy w nich bowiem przykłady pierwotnej liturgii jerozolimskiej odprawianej w miejscach świętych. Nic w tym dziwnego, bowiem w ożywczym strumieniu teologii Jerozolimy powstały specyficzne obrzędy i celebracje. Sam biskup Jerozolimy łączy głoszenie prawd wiary z rzeczywistością i przesłaniem miejsca¹⁴.

Realia biblijne

W przypadku Cyryla można mówić o metodzie “bardzo obfitego, zgrabnie stosowanego i niezwykle żarliwego odwoływania się do Pisma Świętego”¹⁵. Nie jest to jednak tylko chwyt oratorski lub kaznodziejski. W rzeczywistości bowiem Pismo Święte i tradycja apostołska stanowią źródło jego myśli teologicznej. Nie można jednak nie pamiętać, że w gruncie rzeczy egzegeza jerozolimskiego homilety jest specyficzna¹⁶.

Przede wszystkim natchnione teksty biblijne stanowią podstawę wiary chrześcijan. Stąd można zrozumieć powód, dla którego biskup Świętego Miasta w *Katechezie* IV poucza szczegółowo katechumenów o świętych księgach¹⁷. Stary i Nowy Testament stanowią nierozłączną jedność. “Jeden jest Bóg obu Testamentów. Przepowiedział On w Starym Testamencie i Nowym objawionego Chrystusa oraz przez Prawo i proroków wychował nas ku Chrystusowi”¹⁸. Elementem scalającym i nadającym sens księgom biblijnym jest

¹⁴ Oprócz sławnych *Katechez* zachował się jego list do cesarza Konstancjusza, w którym opowiada o cudownym objawieniu się świetlistego krzyża nad Jerozolimą. Z homilii tylko jedna zachowała się w całości (*Homilia o uzdrowieniu paralityka*; J 5), chociaż nie brak innych krótkich fragmentów kazań; por. PG 33, kol. 1131 A-1156 C. Liturgia Kościoła zachodniosyryjskiego (jakobickiego) przypisuje biskupowi Jerozolimy niektóre elementy liturgii wielkopiątkowej (*improperia* w liturgii rzymskiej).

¹⁵ Por. J. Bojarski, *Wstęp*, w: W. Kania (tłum.), *Św. Cyryl Jerozolimski. Katechez* przedchrześcijańskie i mistagogiczne (Biblioteka Ojców Kościoła, 14), Kraków 2000, s. 13.

¹⁶ Por. A. A. Stephenson, *Cyril of Jerusalem and the Alexandrian Heritage*, *Theological Studies* 15 (1954) s. 577-593.

¹⁷ Cyryl podaje judaistyczny kanon ksiąg biblijnych. Podobnie jak Orygenes (por. *In Psalmum* 1, PG 12, kol. 1084) i Euzebiusz (por. *Historia Ecclesiastica* VI, 25, PG 20, kol. 580) podaje 22 księgi Starego Testamentu. Nie przyjmuje także kanoniczności *Ap.*

¹⁸ *Catechesis* IV, 32, PG 33, kol. 496 A.

osoba Zbawiciela. Jego misterium przenika najgłębsze pokłady treści biblijnych. Chrystus stanowi w metodologii Cyryla zasadę jedności i centrum historii zbawienia, streszczonej w wyznaniu wiary. Konsekwencją tego jest fakt, że Stary Testament jest rozważany nie tylko w aspekcie historycznym i moralnym lub jako zbiór opowiadań mających na celu ilustrację wydarzeń Nowego Testamentu. Dominuje natomiast elementarna perspektywa teologiczna nawiązująca do ekonomii zbawienia i jej wypełnienia. Pojawia się niemal perspektywa Klemensa z Aleksandrii, ponieważ Stary Testament jawi się jako *paidagogos* prowadzący do Chrystusa. Z natchnionych ksiąg biskup Jerozolimy wyodrębnia poszczególne elementy Bożej pedagogii, które przygotowywały i otwierały serca ludzi na przyjęcie Syna Bożego¹⁹.

Na podstawie natchnionych tekstów Cyryl nawiązuje do rekapitulacji. “Krew i woda były początkiem cudów Mojżesza. To samo było ostatnim cudem Jezusa. Mojżesza najpierw przemienił wodę w krew, Jezus kazał na końcu wodzie i krwi wypłynąć ze swego boku... Dla Żydów była krew dla chrześcijan woda”²⁰.

Pismo Święte nie może być rozdzielone, gdyż jest natchnione tym samym Duchem. Stanowiąc jedną całość, święte księgi wzajemnie się przenikają i wyjaśniają. Dlatego Cyryl przestrzega:

“Niech nikt nie oddziela Starego Zakonu od Nowego! Niech nikt nie mówi, że tam jest inny Duch Święty niż tutaj! W przeciwnym razie grzeszy on przeciwko samemu Duchowi Świętemu, który z Ojcem i Synem odbiera uwielbienie i w chwili chrztu w Trójcy Świętej zostaje przyjęty”²¹.

Nieoceniona wartość Biblii sprawia, iż należy się strzec jej heretyckiego zniesławiania²² i czytania ksiąg niekanonicznych, “nawet dla siebie”²³. Powodem jest potrzeba zachowania pełni wiary. “Czyż Pismo Święte, zapowiedzi proroków nie są naszym zbawieniem? Podanego depozytu strzeż niewzruszony”²⁴. Należy także mieć świadomość, podkreśla Cyryl, że nauka Kościoła jest “ugruntowana na Piśmie Świętym”. Biskup Jerozolimy kontynuuje:

---

¹⁹ Por. W. Kania, *Istotne cechy katechezy Cyryla Jerozolimskiego*, *Vox Patrum* 10 (1990) z. 18, s. 78.

²⁰ *Catechesis* XIII, 21, PG 33, kol. 797 B-C.

²¹ *Catechesis* XVI, 4, PG 33, kol. 920 C-921 A.

²² Por. *Catechesis* IV, 33, PG 33, kol. 496 A.

²³ *Catechesis* IV, 35, PG 33, kol. 500 A.

²⁴ *Catechesis* XII, 16, PG 33, kol. 744 A.

“Ponieważ jednak nie wszyscy potrafią czytać Pismo Święte – jedni wskutek braku wykształcenia, drudzy z powodu tego lub innego zajęcia – przeto, aby dusza przez brak znajomości nie zginęła, obejmujemy naukę wiary w kilku zdaniach...Przy danej sposobności zestaw sobie razem biblijne wyjątki dla poszczególnych zdań wyznania wiary. Bo nie ludzkie upodobanie je sporządziło, lecz są w nim zebrane w jedną całość najważniejsze nauki całego Pisma Świętego. Jak ziarnko gorczyczne kryje w sobie wiele gałęzi, tak i tu wyznanie wiary w niewielu słowach kryje całą religijną znajomość Starego i Nowego Testamentu”²⁵.

Katecheta Jerozolimski określa bardzo wyraźnie biblijność zasad wiary. Jednocześnie ukazuje właściwości chrześcijańskiego “Credo” stanowiącego skrót i syntezę Objawienia. Słowo Boże to punkt odniesienia nie tylko dla teologów i kaznodziejów, ale przede wszystkim dla każdego wierzącego. Tak jest w przypadku prawdy o zmartwychwstaniu. W tym przypadku sam “Apostoł odsyła do świadectw Pisma. Dobrze jest, że poznamy nadzieję zbawienia”²⁶.

Nasz autor korzysta ze zdobyczy szkoły egzegetyczno-teologicznej z Cezarei Nadmorskiej, gdzie alegoryzm aleksandryjski zostaje uzupełniony przez lekturę historyczno-typologiczną rodem z Antiochii. Te ostatnie wpływy zdają się niejednokrotnie przeważać, gdyż Cyryl odczytuje Biblię przede wszystkim w znaczeniu typologicznym. Jest prawdziwym wirtuozem w tworzeniu poszczególnych ogniw w łańcuchu typologii. Jest to dla niego odwoływanie się do celu Pisma Świętego i wcześniejszej tradycji. “Nic bowiem nie stało się bez celu”, powie o zapowiedziach starotestamentowych. “Ojcowie nasi w swych objaśnieniach podają” nierzadko inne uzasadnienia²⁷. Cyryl wykorzystał w pełni te możliwości, co sprawia, że często cały wywód zbudowany jest w oparciu o bogatą mozaikę cytatów biblijnych. Biskup Jerozolimy uświadamiał sobie trudności, na jakie napotykali ludzie, którzy tylko powierzchownie znali prawdy wiary. Z tej przyczyny stara się je uzasadnić i przedstawić w sposób jak najbardziej zrozumiały.

W tym kontekście Stary Testament nie jest bynajmniej marginalny. Cyryl zdawał sobie sprawę z możliwości oferowanych przez Wj, Ps i prorocki

---

²⁵ *Catechesis* V, 12, PG 33, kol. 520 B-521 A.

²⁶ *Catechesis* XIV, 2, PG 33, kol. 525 B-C.

²⁷ *Catechesis* XIII, 21, PG 33, kol. 797 B.

tekst Izajasza²⁸, przede wszystkim dzięki rozległości interpretacji dogmatycznych i chrystologicznych. Odnosi się wrażenie, że Cyryl posiadał w zasadzie jeden stały schemat interpretacyjny wielu ksiąg biblijnych, oparty nie tylko na osobistych medytacjach, ale także na długiej tradycji egzegezy teologicznej. Tak na przykład, interpretacja chrystologiczna znajduje swój wyraz w “świadectwie z Psalmu 87”²⁹.

Izajasz, na przykład, jaśniej niż inni autorzy biblijni mówił o przyjściu Zbawcy, stąd wykorzystanie jego świadectw przez chrześcijan w dyskusjach z Żydami, począwszy od *Dialogu z Żydem Tryfonem* Justyna męczennika³⁰. Biskup Jerozolimy otwarcie nawiązuje do polemiki z Żydami dotyczącej sposobu interpretacji *Iz.* Dzięki jego prorocत्वom „z wieloma słowami Biblii Żydzi mają wiele kłopotu”³¹, gdyż niejedno z wydarzeń ewangelicznych przepowiedział Izajasz.

Biblia jest niezbędna przy wyjaśnianiu znaków sakramentalnych. “Jeśli kto chce wiedzieć, dlaczego łaska jest dana przez wodę, a nie przez inny element, niech weźmie do ręki Pismo Święte a znajdzie odpowiedź. Woda jest czymś wielkim i z czterech żywiołów widzialnych³² jest czymś najpiękniejszym”³³. Opinię tę potwierdza obszernie przytaczanie faktów biblijnych i antologia tekstów dotyczących wody, obmyć, Jordanu i chrztu³⁴. Nic więc dziwnego, iż dla naszego autora “woda Zbawienia” jest jednocześnie “grobem i matką”³⁵.

Tekst prorocki stanowi także zapowiedź chwały miejsc świętych. “Prorok przewidział, że miejsce zmartwychwstania zwać się będzie «męczęństwem» (*Martyrion*). Dlatego to miejsce Golgoty i zmartwychwstania, zwie się nie jak inne kościoły «kościołem», ale «Martyrion»”³⁶. Jest to wspaniały

²⁸ Dla chrześcijan Izajasz był zawsze prorokiem “par excellence”.

²⁹ *Catechesis* XIV, 8, PG 33, kol. 833 A.

³⁰ Orygenes był pierwszym pisarzem Kościoła, który starał się skomentować w sposób systematyczny cały tekst prorockiej księgi, ale doszedł tylko do 30 rozdziału. Jego dzieło kontynuował biskup Cezarei Nadmorskiej – Euzebiusz.

³¹ *Catechesis* XII, 24, PG 33, kol. 756 C.

³² Wzmianka o “czterech żywiołach” (ziemia, ogień, woda i powietrze) to kolejny ślad wpływów judeochrześcijaństwa na kulturę teologiczną Cyryla. Do symboliki czterech elementów odwołuje się także “krzyż kosmiczny”.

³³ *Catechesis* III, 5, PG 33, kol. 432 B-433 A.

³⁴ O symbolice wody u autorów chrześcijańskich por. F. Cocchini, *Acqua*, DPAC, t. 1, kol. 38-41. Cyryl jest cytowany w kol. 39.

³⁵ *Catechesis* XX, 4, PG 33, kol. 1080 C.

³⁶ *Catechesis* XIV, 6, PG 33, kol. 852 A.

przykład tego, iż zapowiedź starotestamentalna swoiście współgra ze słowami Ewangelistów i widzialną rzeczywistością.

Jerozolima jako rzeczywistość materialna i punkt odniesienia

Warto zastanowić się jak Cyryl odmalował Jerozolimę. Jest faktem bezspornym, że większość nauk ujętych w *Katechezach* Cyryl wygłosił w konstantyńskiej Bazylice Grobu Świętego. Było to zaledwie 15 lat po wzniesieniu nowych budowli chrześcijańskich w Jerozolimie. W IV wieku, gdy Konstantyn przyjął chrześcijaństwo, zaczął się okres kultu związany z życiem Pana Jezusa w Palestynie, a Jerozolima stała się symbolem dla całego cesarstwa chrześcijańskiego.

Homileta, jak się przekonamy, w pełni uwypatnia te fakty. W kwestii Jerozolimy sięga jednak także do Biblii. Tak oto, pod koniec *Katechezy* XVIII Cyryl przedstawia krótką antologię tekstów dotyczących Jerozolimy. Pochodzą one wyłącznie z Izajasza i nawiązują do przyszłej chwały biblijnej metropolii.

„Usłyszycie czytane piękne miejsce: «Oświeć się, oświeć się nowe Jeruzalem, bo przyszło tve światło!» (*Iz* 60,1). O tym Jeruzalem powiedział prorok: «Wówczas cię nazwą Miastem Sprawiedliwości, Grodem Wiernym Syjonu» (*Iz* 1,26), bo z Syjonu wyszło Prawo i z Jeruzalem słowo Pana, które stąd rozlało się na świat cały. Do niego mówi o was prorok: «Podnieś wokoło swe oczy i zobacz zebrane tve dzieci!» (*Iz* 49,18). Lecz ono odpowiada: «Kim to są ci, co lecą jak chmury, i jak gołębie z młodymi nade mną?» (*Iz* 60,8). «Chmury» dla swej duchowej natury, «gołębie» dla swej prostoty. Na innym miejscu mówi prorok: «Kto słyszał coś podobnego i kto widział takie rzeczy? Czyż kraj się rodzi jednego dnia, czyż naród rodzi się od razu, bo Syjon, ledwie zaczął położyć, wydał na świat swe dzieci?» (*Iz* 66,8). Wszystko się wypełni niewypowiedzianą radością, bo Pan powiedział: «Oto ja uczynię z Jerozolimy wesele i radość z jej ludu» (*Iz* 65,18)³⁷.

Może tu dziwić fakt, że wywodząc się z Palestyny, gdzie wpływ Orygenesusa był niewątpliwy, Cyryl nie rozwija żadnych elementów symboliki Jerozolimy. ogranicza się tylko do lektury symbolicznej *Iz* 60,8. Homileta po-

---

³⁷

Catechesis XVIII, 34, PG 33, kol. 1057 A-B.

stępuje jednak jak roztropny pedagog, objaśniając i stopniowo wprowadzając w trudniejsze kwestie, którym otwierały drogę łatwiejsze³⁸.

Ogólne nawiązanie do wizerunku „Jeruzalem niebieskiego” należy tłumaczyć specyficzną perspektywą teologiczną. Dla Cyryla dzieje zbawienia to historia królestwa Bożego. Życie Kościoła upływa w terażniejszości, chociaż bieżąca historia jest nastawiona na powtórne chwalebne przyjście Chrystusa.

W czasach Cyryla Świąte Miasto przeszło prawdziwą metamorfozę: rozpoczęły się budowy bazylik i kościołów³⁹, a do Miejsc Świętych przybywały rzesze pielgrzymów⁴⁰. Pod koniec IV wieku św. Hieronim twierdził, że w samej tylko Jerozolimie “miejsca modlitwy są tak liczne, że nie starczyłoby całego dnia, by je wszystkie odwiedzić”⁴¹.

Cyryl mówi, że “dzisiejsi cesarze z pobożności zbudowali ten srebrem i złotem pokryty, klejnotami i szlachetnymi kamieniami ozdobiony święty kościół Zmartwychwstania Boskiego Zbawiciela”⁴². Olśniewająca bogactwem i wspaniałością Bazylika Grobu Świętego w rzeczywistości była imponującym kompleksem architektonicznym. W jego skład wchodziła *Anastasis* - zwieńczona kopułą rotunda wokół grobu Chrystusa Pana i *Martyrium* czyli obszernej, pięcionawowej bazyliki, do której prowadziły bramy od strony głównej ulicy Jerozolimy tzw. “*Cardo maximus*”. Skalista bryła Golgoty, otoczona potrójnym portykiem, pozostała poza obrębem murów bazyliki. Później na szczycie Kalwarii umieszczono wysadzany drogami kamieniami krzyż - znak zwycięstwa i chwały Zbawcy.

³⁸ Ten sposób postępowania w katechizowaniu Cyryl tłumaczy zasadą *disciplina arcani*. Por. V. Recchi, *Arcano (disciplina dell')*, DPAC, t. 2, kol. 316.

³⁹ Przekształcenia zostały opisane w sposób syntetyczny przez F. Cocchini, *Gerusalemme*, DPAC, t. 2, kol. 1484-1485.

⁴⁰ Długą listę osób, które nawiedziły Jerozolimę w pierwszych wiekach istnienia chrześcijaństwa przytacza H. Leclercq, *Pèlerinages aux Lieux Saints*, Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie, t. 14/1, Paryż 1907-1953, kol. 68-70. O intensyfikacji ruchu pielgrzymkowego mówią: E. Franceschini - R. Weber, *Itineraria*, in CCL [= *Corpus Christianorum. Series Latina*] 175, s. 29-103; D. Baldi, *Enchiridion Locorum Sanctorum Documenta S. Evangelii Loca Respicientia Collegit atque adnotavit...*, Jerusalem 1935 [nowsze wyd. 1955]; B. Kötting, *Peregrinatio religiosa*, Münster-Regensburg 1950; P. Maraval, *Lieux saints et pèlerinages d'Orient. Histoire et géographie. Des origines à la conquête arabe*, Paris 1985.

⁴¹ Por. *Epistula* 46, 11, S. Cola (tłum. wł. i przypisy), *San Girolamo. Le lettere*, t. I, Rzym 1960, s. 349.

⁴² *Catechesis* XIV, 14, PG 33, kol. 844 A.

Pojęcie o dziele Konstantyna daje relacja ojca historiografii chrześcijańskiej - Euzebiusza z Cezarei. Opisuje on tak Jerozolimę upiększoną budowlami chrześcijańskimi.

“W miejscu, gdzie pogrzebano Pana stanęło nowe Jeruzalem, na przeciwko starożytnego i sławnego miasta, które po okrutnym zabiciu naszego Pana zostało srodze doświadczone aż do zupełnego zniszczenia, płacąc w ten sposób za winę swoich bezbożnych mieszkańców. Cesarz (Konstantyn)... wznosił budowlę, która świadczyła o zwycięstwie Zbawcy nad śmiercią. Nie jest być może błędem utożsamienie tego dzieła z ostatecznym Jeruzalem, ogłoszonym w przepowiedniach proroków (z miastem) wobec którego wypowiedziano niezliczoną ilość pochwał i które przez długi czas wysławiają natchnione duchem Bożym proroctwa”⁴³.

Śladem Euzebiusza poszli inni historycy Kościoła. Tak na przykład Sokrates w podobny sposób łączy fakt konsekracji bazyliki Grobu z inauguracją ery “nowego Jeruzalem”⁴⁴. Z tymi opiniami pokrywa się zdanie św. Hieronima, który uważa nowe kościoły wzniesione w Jerozolimie za zwycięskie sztandary nowej wiary.

Cyryl w pełni skorzystał z przywileju i możliwości, jakie dawało głoszenie nauk w tak szczególnym miejscu. Dla autora *Katechez* Jerozolima stała się w pełni chrześcijańska dlatego, że czczony jest w niej Chrystus⁴⁵. Tym samym zniknęło piętno “Bożego gniewu” wobec tego miasta i spełniły się wizje prorockie zapowiadające jego przyszłą chwałę. Według autora *Katechez* Jerozolima posiada pierwszeństwo względem innych Kościołów (prymat miejsca) i jest centrum całego świata, jako że posiadała zawsze wszelkie przywileje⁴⁶. Cyryl podkreśla “geografię wiary”, której Święte Miasto stanowi najważniejszy punkt. Nic więc dziwnego, że nawołuje swoich słuchaczy do przyjęcia całym sercem tajemnic, które związane są z miejscami Świętymi.

W swoich kazaniach Cyryl głosi także, że Kościół jest odbiciem i wizerunkiem “«górnego Jeruzalem, cieszącego się wolnością, i naszą matką» (Ga 4,26), która przedtem była niepłodna, a teraz ma wiele dzieci (por. Iz 54,1)”⁴⁷. Rzeczywistość Jerozolimy przeplata się z jej wymową eklezjolo-

⁴³ *De vita Constatini* III, 33, PG 20, kol. 1093 A-1096 A.

⁴⁴ Por. *Historia Ecclesiastica* I, 17, PG 67, kol. 120 B.

⁴⁵ Por. *Catechesis* XIII, 7, PG 33, kol. 781 A.

⁴⁶ Por. *Catechesis* XIII, 7, PG 33, kol. 781 B.

⁴⁷ *Catechesis* XVIII, 26, PG 33, kol. 1048 B.

giczną i perspektywą eschatologiczną. Myśl katechetyczna wielkiego biskupa Świętego Miasta bazuje na ciągłym związku pomiędzy Kościołem ziemskim a niebiańskim, przeżywanym ze szczególną intensywnością w odnowionej Jerozolimie; utożsamianej jednocześnie z nowym Ludem Bożym ustanowionym przez Chrystusa i nowym miastem odbudowanym z woli władcy chrześcijańskiego.

Tak oto dla Jerozolimy stały się ważne nie tylko aspekty konkretne i materialne lecz przede wszystkim duchowe. Poza tym chrześcijańska Jerozolima starała się o należne sobie miejsce w nurtach egzegezy i teologii Kościoła pierwszych wieków. Konsekwencją tego był fakt, iż cały kompleks żydowskiej tradycji religijnej związanej ze świątynią został przeniesiony i przystosowany do kościoła Grobu Świętego⁴⁸. Według tych koncepcji, aspekt duchowy i konkretna rzeczywistość łączyły się z sobą nierozzerwalnie. Idee te narodziły się i rozwinęły nie tylko dzięki wspaniałości sanktuariów chrześcijańskich, lecz także jako odbłask Biblii i tradycji judaistycznej. Powstaje swego rodzaju dualistyczna koncepcja Jerozolimy jako miasta ziemskiego i niebiańskiego jednocześnie, którą odnajdujemy w źródłach literackich i ikonograficznych. Mapa z Madaby umiejscawia Jerozolimę w samym centrum mozaikowej kompozycji. Ziemski wymiar Świętego Miasta wyraża dokładność przedstawienia zarówno świątyni chrześcijańskich jak i układu ulic, budynków publicznych, twierdz i domów. Usytuowanie wyobrażenia Jerozolimy, tak, aby dla patrzącego na mozaikę był to środek świata, sprawia, że w tym punkcie skupiają się myśli i uczucia chrześcijanina.

Z taki oto sposób z jednej strony Ziemia Święta, a szczególnie Miasto Święte, stały się bez wątpienia ośrodkami duchowości i pobożności. Z drugiej strony dotykany i materialny kontakt z Ziemią Świętą był potrzebny dla lepszego pojmowania Pisma Świętego.

Cyryl milczy o podjętej przez Juliana Apostatę próbie odbudowy świątyni Jerozolimskiej i tym samym usiłowaniu sprowadzenia przez cesarza Żydów do ich dawnej ojczyzny. Milczenie biskupa Świętego Miasta jest zastanawiające i skłaniano się nawet do twierdzenia, że cały epizod jest fikcyjny. Prawdopodobnie jednak nasz katecheta nie chciał podważać sakralności Jerozolimy chrześcijańskiej, milcząc o faktach, które położyłyby cień na ten aspekt. O odbudowie świątyni mówi tylko w kontekście nadejścia Antychrysta: Pojawi się on “gdy w świątyni żydowskiej nie pozostanie kamień na ka-

---

⁴⁸ Cyryl musi tłumaczyć wiernym, że “świątynia Boża” to sanktuarium żydowskie. “Nie można tu bowiem rozumieć kościoła, w którym my jesteśmy”; *Catechesis* XV, 15, PG 33, kol. 889 B.

mieniu”. Cyryl nie docięka nawet przyczyny tego stanu rzeczy: “Przez ząb czasu lub przez nową budowlę, czy z innego powodu wynikłe przekształcenia”⁴⁹ słowa Chrystusa się spełniają.

Trzeba wspomnieć o odkryciu syryjskiego manuskryptu zawierającego list przypisywany Cyrylowi, w którym opowiada się o powyższych faktach. Nawet gdyby list nie wyszedł spod pióra biskupa Jerozolimy, ze względu na wczesne datowanie (około 400 r.) zasługuje na uwagę. Autor opisuje fakt trzęsienia ziemi jako opatrnościowy wypadek, potwierdzający Bożą moc wobec Żydów i pogańskiego cesarza⁵⁰.

Liturgia w konkretnym kontekście

Przedstawianie życia chrześcijańskiego w wymiarach historii zbawienia, od upadku pierwszych ludzi aż do przyjścia Chrystusa przy końcu czasów, ma swój ściśle określony cel. Cyryl mówi o tajemnicy (*mysterion*) przedstawiającej wydarzenie zbawcze, w którym się uczestniczy przez wiarę. Wszystko wypełniło się z woli Boga w życiu Zbawiciela lecz teraz urzeczywistnia się w obrzędach sprawowanych przez Kościół⁵¹. Chrzest jest “okupem dla będących w niewoli, wybaczeniem zniewag; śmiercią grzechu i odnową duszy”⁵². Liturgia posiada formę symboliczną: to gesty, widzialne przedmioty, słowa pozwalające na zrozumienie obrzędu w świetle Słowa Bożego i poprzez katechezę⁵³.

W swoich kazaniach Cyryl obficie posługuje się symbolizmem liturgicznym. Właśnie w symbolach wyraża się tajemnica „przekazania nowego życia”⁵⁴. Homileta ukazuje w pełni, że liturgia jerozolimska to przede wszystkim żywa pamiątka dzieła Zbawienia, gdyż sprawowano ją w miejscach związanych z życiem i działalnością Chrystusa. Kulminacją cyklu liturgicznego stanowiło misterium paschalne, a miejsca z nim związane stają się pierwszo-

⁴⁹ *Catechesis* XV, 15, PG 33, kol. 889 B.

⁵⁰ Por. S. P. Brock, *A Letter Attributed to Cyril of Jerusalem on the Rebuilding of the Temple*, Bulletin of the School of Oriental and African Studies 40 (1977) s. 267-286. Autentyczności tego listu broni Ph. Wainwright, *The Authenticity of the Recently Discovered Letter Attributed to Cyril of Jerusalem*, Vigiliae Christianae 40 (1986) s. 286-293.

⁵¹ Od Cyryla i późniejszych autorów określenie *mysterion* oznaczać zaczyna przede wszystkim rytę chrześcijański i rzeczy poświęcone. Por. B. Studer, *Mistero*, DPAC, t. II, kol. 2266.

⁵² *Procatechesis* 16, PG 33, kol. 360 A.

⁵³ Por. niektóre kwestie poruszone przez T. Kaczmarka, *Ryty chrzcielne jako naśladowanie tajemnic paschalnych według II katechezy mistagogicznej Cyryla Jerozolimskiego*, Vox Patrum 10 (1990) z. 18, s. 83-88.

⁵⁴ Por. A. Piédagnel, *Introduction* w: SC [= *Sources Chrétiennes*, Paris 1966] 126, s. 16-17.

planowe i stanowią ośrodki formowania się liturgii. Najsugestywniejsze obrzędy, jak mówią relacje pielgrzymów począwszy od IV wieku, odbywały się wokół *Anastasis*. Liturgia w Jerozolimie jest także cyklicznym wędrowaniem. W ciągu roku liturgicznego nawiedza się miejsca upamiętnione zbawczymi wydarzeniami, starając się, aby poszczególne etapy (stacje) odpowiadały topograficznie i chronologicznie tajemnicy czczonej poprzez obrzędy. Inną cechą liturgii jerozolimskiej jest jej obrazowość przywołująca w sposób plastyczny fakty ewangeliczne.

Piękno i wymowa obrzędów odprawianych w sanktuariach Palestyny promieniowały na cały Kościół, zarówno wschodni jak i zachodni. Po powrocie w ojczyście strony pielgrzymi z pewnością pragnęli powtarzać sugestywne chwile przeżyte podczas liturgii jerozolimskiej. Kto zaś decydował się na pozostanie w Świętym Mieście, poświęcał swoje życie sprawowaniu kultu w miejscach świętych, towarzysząc biskupowi i jego wspólnocie w liturgii oraz wypełniając pochwalnym śpiewem pozostały czas.

Uznanie Jerozolimy przez sobór Chalcedoński za “matkę wszystkich Kościołów”⁵⁵ było swego rodzaju potwierdzeniem, że liturgia jerozolimska zasługiwała na miano “matki wszystkich liturgii”. Nieocenionym dokumentem jest *Itinerarium* hiszpańskiej pątniczki Egerii, która nawiedziła Ziemię Świętą w latach 381-385⁵⁶. Pobożna niewiasta opisuje bardzo szczegółowo codzienną liturgię i obrzędy związane ze świętami liturgicznymi. Relacja Egerii to niewyczerpana kopalnia wiedzy z zakresu topografii i liturgii Ziemi Świętej. Od pątniczki z IV wieku wiemy, że liturgia jerozolimska miała charakter “stacyjny” i była ściśle związana z miejscami ewangelicznymi.

Teologia Cyryla na tle ogólnej problematyki IV wieku

W IV wieku dominowały zagadnienia trynitarne, odsuwając na plan dalszy nawet rozważania o człowieczeństwie Zbawiciela. Chociaż Cyryl dotyka tego argumentu jedynie okazji, wystrzegając się twierdzeń o zabarwieniu ariańskim, podobnie jak inni autorzy palestyńscy nie jest mu obce zagadnienie natury ludzkiej Syna Bożego. Nierzadko w kwestiach chrystologicznych Cyryl korzysta z tradycji Apologetów i Euzebiusza z Cezarei, łącząc chociażby przedwieczne narodziny Chrystusa w łonie Ojca z Jego namasz-

⁵⁵ Por. *Enchiridion fontium historiae ecclesiasticae antiquae*, nr 653.

⁵⁶ Przekład i opracowanie polskie O. W. Szoldrskiego i O. M. Boguckiego: *Egeria. Pielgrzymka do miejsc świętych (Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy 6)*, Warszawa 1970.

czeniu⁵⁷. Dla biskupa Świętego Miasta nie ma jednak żadnej wątpliwości, iż należy uznać Chrystusa jako “prawdziwego Boga” z Boga⁵⁸. Wykazuje, że ST w sposób dostatecznie jasny i czytelny podaje fakty niezwykle i cuda, których Bóg dokonał wśród ludzi. Dlaczego więc podobnych zdarzeń nie należy uznać w przypadku wcielenia i narodzenia Chrystusa, tym bardziej, że jest On Synem Bożym. Znaczącym jest fakt, iż Cyryl nie posługuje się nicejski pojęciem *homousios* lecz zachowuje dystans wobec terminologii obcej Pismu Świętemu, obawiając się użycia tego terminu w duchu sabeliańskim⁵⁹. Unika się tego rodzaju pułapek, twierdzi nasz autor, wierząc w to, co mówi Biblia i jak uczy Kościół⁶⁰. Na tej podstawie biskup Jerozolimy twierdzi z całą mocą, że: “Syn jest we wszystkim podobny do Tego, który go zrodził. Narodził się jako życie z życia, światłość ze światłości, moc z mocy, Bóg z Boga. Przymioty Boże pozostały w Synu niezmienione”⁶¹.

Z problematyką trynitarną⁶² i chrystologiczną łączą się rozważania o Duchu Świętym. Niektóre fragmenty *Katechez* Cyryla o tematyce pneumatologicznej mogą śmiało stanowić jeszcze dziś niezrównany wzór doskonałego wykładu wiary⁶³. Nic więc dziwnego, że biskup Jerozolimy był obecny na soborze Konstanynopolińskich (381). Dla autora *Katechez* działanie Boskich Osób jest “nierozdzielne, wspólne i jedno”⁶⁴. “Jednorodzony Syn z Duchem Świętym ma wspólną ojcowską boskość”⁶⁵, twierdzi Cyryl dodając przy tym, że Duch Święty jest odrębną Osobą i sprawuje sobie właściwe funkcje. Nasz autor zwraca uwagę na działanie Trzeciej Osoby w sercach wierzących. Dla katechumenów było ważniejsze doświadczenie “osobowej, uświęcającej i działającej mocy Ducha Świętego”⁶⁶, aniżeli nawet najgłębszy wywód pneumatologiczny. Stąd biskup obiecuje każdemu: “Otrzymasz tyle łaski, ile zdo-

⁵⁷ Tematyka teologiczna została przedstawiona przez W. Kanię, *Cyryl Jerozolimski*, Encyklopedia Katolicka, t. 3, Lublin 1979, kol. 706.

⁵⁸ Por. *Catechesis* XI, 14, PG 33, kol. 708 C.

⁵⁹ Por. *Catechesis* IV, 8; XI, 13; XV, 9; XVI, 4, PG 33, kol. 465 A; 705 C-708 A; 921 A-924 A.

⁶⁰ Por. *Catechesis* V, 12, PG 33, kol. 520 B.

⁶¹ *Catechesis* XI, 18, PG 33, kol. 700 B-C.

⁶² Por. A. A. Stephenson, *Saint Cyril Trinitarian Theology*, *Studia Patristica* 11 (1972) s. 234-241.

⁶³ Por. opracowanie poświęcone tej tematyce C. Granado, *Pneumatologia de San Cirilo de Jerusalén*, *Estudios eclesiásticos* 58 (1983) s. 421-490.

⁶⁴ *Catechesis* XVII, 5, PG 33, kol. 976 A.

⁶⁵ *Catechesis* VI, 6, PG 33, kol. 548 A.

⁶⁶ *Catechesis* XVII, 33, PG 33, kol. 1005 B.

łasz objąć... Obrońcą twym wszędzie będzie Paraklet. On troszczy się o ciebie jak o żołnierza; baczy na twe wejście i wyjście (por. *Ef 4,30*)⁶⁷.

Biskup Świętego Miasta daje świadectwo dobrze ukształtowanej teologii i okrzepłej praktyce sakramentalnej. Niejednokrotnie biskup Jerozolimy zaprasza katechumenów, aby trzymali się mocno jego nauk i stali się z przyszłości armią bojowników za wiarę wobec nacierających na nich nieprzyjaciół. Według Cyryla owe niebezpieczeństwa pochodzą od heretyków, Żydów i Samarytan. Jest to stały element wszystkich *Katechez* wyjaśniających prawdy wiary odnoszące się do Chrystusa. Dla biskupa – katechety jedynym celem i dążeniem było formowanie i rozwijanie w katechumenach wiary i nadziei w Jezusa Chrystusa, stąd też każda wzmianka dotycząca problematyki chrystologicznej ma konkretny cel pastoralny.

Przy głoszeniu tez chrystologicznych, Cyryl odwołuje się do świadectw pism prorockich uważając, że Żydzi nie ośmielą się zaprzeczyć ich autorytetowi. W *Katechezach* ogniskuje się wiele wątków polemicznych, jak na przykład przeciwko zaprzeczającym dziewiczym narodzinom Chrystusa i Jego Zmartwychwstaniu. Według biskupa Jerozolimy Stary Testament przedstawia znaki i cuda, których dokonał Bóg. W podobny sposób działo się w życiu Chrystusa, prawdziwego Boga i człowieka.

Cyryl przypomina, że obie natury, boska i ludzka, w ich złączeniu i rozróżnieniu, w tajemnicy Chrystusa są nierozłączne. W ten oto sposób nasz autor nawołuje, aby strzec się doketów i adopcjonistów, jak również i niebezpieczeństw doktryny manichejskiej. Jest to możliwe przez zachowanie jedności wiary, gdyż „błąd ma różne formy, a prawda ma jedno oblicze”⁶⁸.

Do tych aspektów polemicznych należy dodać fakt przywoływania rzeczywistości świętych pamiątek w Ojczyźnie Chrystusa. W ten sposób biskup Jerozolimy wprowadza wiernych w sferę “chrystologii doświadczenia”, która ugruntowana jest także w sakramentach i pamiątkach biblijnych.

Zbawcza wartość wcielenia i materialnych świadectw życia Chrystusa

Cyryl w swoich homiliach nie odbiega od założeń katechezy swojej epoki. Wyjaśnia więc tajemnice wiary i ukazuje ich związek z Pismem Świętym. Poznanie ma jednak swoje granice i biskup jerozolimski określa jako zuchwiałych tych, którzy dążą do poznania każdej tajemnicy:

⁶⁷ *Catechesis* XVII, 3, PG 33, kol. 969 C-972 A.

⁶⁸ *Catechesis* XVIII, 1, PG 33, kol. 1017 B.

“Dziwiłem się zawsze wścibskości zuchwałych ludzi, którzy przez swą fałszywą pobożność popadają w niewiarę. Ci, co nie znają stworzeń Chrystusa... usiłują zgłębić Stwórcę... Któż jeszcze zna głębie Boga, jak nie Duch Święty, który mówił w Piśmie Świętym... Ty, który nie rozumiesz słowa Pisma Świętego, pytasz zuchwale o to, co nie jest napisane”⁶⁹.

Takie przedstawienie nadmiernej dociekliwości w sprawach wiary zapewne skutecznie przekonywało katechumenów do zgłębiania raczej moralności i duchowości chrześcijańskiej, aniżeli niewyraźnych tajemnic Boskiej natury. Nic więc dziwnego, że Cyryl kontynuuje ten sam tok przekonywania mówiąc o tajemnicy pochodzenia Syna.

“Ojciec zrodził Syna, ale nie tak, jak ludzie mogliby myśleć, lecz w sposób znany tylko Bogu. Nie obiecujemy wam wyjaśnienia sposobu zrodzenia, lecz tylko stwierdzamy, że nie nastąpiło ono w ten czy inny sposób. I nie tylko my nie znamy zrodzenia Syna z Ojca, ale też go nie znają żadne inne stworzenia”⁷⁰.

Z drugiej jednak strony biskup Jerozolimy uwydatnia bardzo mocno prawdę o wcieleniu, dzięki której człowiek poznaje Jednorodzonego. W rzeczywistości “Ten, który stworzył członki, nie wstydzi się z nich przyjąć ciało”⁷¹. Wiara ta jest na wskroś uzasadniona. “Czyż daremnie Chrystus stał się człowiekiem? Czyż nasze nauki są ludzkim wynalazkiem i mądrością? Wierz, że Bóg stał się człowiekiem! Uzasadniona jest możliwość wcielenia”⁷². Potwierdzeniem tej tajemnicy są słowa proroków: “Jeśli tu na każdy punkt nie otrzymasz świadectw..., nie wierz słowom! Jeśli cię o Dziewicy, miejscu, czasie, sposobie narodzenia Jezusa nie pouczy Pismo Święte, nie przyjmuj świadectwa ludzkiego”⁷³.

Uzasadnienie stanowi odwołanie się klasycznych teofanii starotestamentowych i epizodu przemienienia Chrystusa⁷⁴. Nie bez znaczenia jest odwoływanie się także do obliczeń chronologicznych. “Człowiekowi trudno jest

---

⁶⁹ *Catechesis* XI, 12, PG 33, kol. 705 A-B.

⁷⁰ *Catechesis* XI, 9, PG 33, kol. 700 C-701 A.

⁷¹ *Catechesis* XII, 26, PG 33, kol. 757 A.

⁷² *Catechesis* XII, 16, PG 33, kol. 744 A.

⁷³ *Catechesis* XII, 5, PG 33, kol. 729 B-C.

⁷⁴ Por. *Catechesis* XII, 16, PG 33, kol. 744 B.

dojść do wiary, dlatego przyjmuje on słowa, jeśli podane mu są dokładnie lata (wydarzeń)⁷⁵.

Odniesienie do konkretności sprawia, że nawet znaki sakramentalne stają się doświadczeniem zmysłowym i dotykającym materialnego trwania. Tak dzieje się w przypadku Eucharystii, kiedy, po przyjęciu “kielicha Krwi”, jak poleca Cyryl, należy dotknąć warg palcami “i uświęć nimi oczy, czoło i inne zmysły”⁷⁶.

Inne rozważania chrystologiczne poruszane przez Cyryla uwydatniają jeszcze wyraźniej aspekty konkretności nauki chrześcijańskiej. W kontekście “Miasta Świętego” i “Ziemi Świętej” świadectwa prawd wiary przeciwko poganom i Żydom nie ograniczają się jedynie do Biblii, lecz poparte są argumentami innego typu, t.j. sanktuariami odwołującymi się do pobożności chrześcijan.

“Wiele jest na prawdzie opartych świadectw o Chrystusie... Świadczy święte drzewo, które do dziś się u nas widzi... świadczy Getsemani, które rozważającym nad tymi rzeczami pozwala wciąż jeszcze patrzeć na Judasza. Świadczy ta góra święta, Golgota. Świadczy prześwięty grób i kamień, co dziś tam leży”⁷⁷.

Cyryl dodaje, że “te przeróżne świadectwa można by jeszcze mnożyć”⁷⁸. Ze świadectwami materialnymi współbrzmia wersety biblijne. Tak oto “rozpadlina skalna” z Pnp⁷⁹ to “zagłębienie [przedsionek], które wtedy znajdowało się u wejścia do grobu Zbawiciela i... było wykute w skale. Nie można go teraz zobaczyć..., gdyż dla dzisiejszych upiększeń zostało usunięte. Było przed skałą..., zanim z łaski cesarza wzniesiono tu grobowiec”⁸⁰. Zniszczenie przedsionka grobu Chrystusa w czasach Konstantyna jest tu wytłumaczone w formie dosyć nieoczekiwanej.

Golgota i prawda krzyża

Artykuł wiary dotyczący ukrzyżowania Chrystusa Pana sprawia, że zbawczy krzyż zaczyna zajmować główne miejsce w nauczaniu Cyryla. Jest to gwarancja Zbawienia dla wszystkich. Biskup zwraca uwagę swoim wier-

⁷⁵ *Catechesis* XII, 19, PG 33, kol. 748 B.

⁷⁶ *Catechesis* XXIII, 22, PG 33, kol. 1125 B. Por. także Jan Chryzostom, *Ecloga de confessione peccatorum* 47, PG 63, kol. 898 A.

⁷⁷ *Catechesis* X, 19, PG 33, kol. 685 A-688 B.

⁷⁸ *Catechesis* X, 20, PG 33, kol. 689 A.

⁷⁹ Por. M. Bielawski, “Pieśń nad Pieśniami” w *ręku św. Cyryla Jerozolimskiego*, *Vox Patrum* 10 (1990) z. 18, s. 236. Autor nie zwraca jednak uwagi na ten szczegół.

⁸⁰ *Catechesis* XIV, 9, PG 33, kol. 833 B.

nym, aby spoglądali w stronę Kalwarii, przekonując się w ten sposób o prawdziwości Ewangelii i prawdziwości prorocत्व⁸¹.

Aby podkreślić ten aspekt biskup Świętego Miasta przytacza etymologię miejsca ukrzyżowania, mówiąc, że jest to „miejsce czaszki” (por. *J* 19,17), na którym „Prawdziwa Głowa – Chrystus, poniósł śmierć na krzyżu... Głowa cierpiała na Golgocie. Prorocza nazwa! Upomina cię już nazwa: patrz na Ukrzyżowanego nie tylko jak na człowieka”⁸². Następnie kaznodzieja mówi o Golgocie jako o środku ziemi, skąd Chrystus rozłożył ramiona w symbolicznym geście przygarnięcia całego rodzaju ludzkiego. „(Chrystus) wyciągnął ręce na krzyżu, aby objąć nimi całą ziemię”, pisze Cyryl. „Golgota bowiem jest środkiem ziemi. Nie jest to moja nauka. Prorok powiedział: «Dokonałeś zbawienia w środku ziemi» (*Iz* 65,2). Wyciągnął swe ręce Ten, który swoimi duchowymi rękoma utwierdził niebios”⁸³. Świadectwo prorocтва służy Cyrylowi do potwierdzenia przekazu tradycji judeochrześcijańskiej, upatrującej w miejscu ukrzyżowania Chrystusa Pana także grobu praojca Adama. Myśl ta potwierdzona jest przez innych autorów chrześcijańskich. Ułożony wierszem traktat przeciwko heretykowi Marcjonowi wspomina o pochówku Adama na Kalwarii oraz zbawczej krwi Chrystusa, która go obmyła „w środku świata”⁸⁴. Podobnie wyraża się Epifaniusz z Salaminy, opisując wędrówkę Adama po wygnaniu z raju i jego pochówek u stóp Golgoty⁸⁵. Według opinii przypisywanej Bazylemu Wielkiemu jest to „niepisana tradycja Kościoła”⁸⁶.

Cyryl Jerozolimski mówi, że na Kalwarii widać, iż „popękały skały z powodu (umierającego) Chrystusa”⁸⁷. Symbolika ukazująca głęboką myśl teologiczną nie tylko nawiązuje do wzmianki o trzęsieniu ziemi według *Mt* 26,60. Dawne legendy chrześcijańskie mówią bowiem, że krew Chrystusa spłynęła na czaszkę Adama: na znak zmazania plamy grzechu z ludzkości⁸⁸.

⁸¹ Por. B. Bagatti, E. Testa, *Il Golgota e la Croce*, Jerusalem 1984, s. 42. Cyryl pisze: „Ukrzyżowano Pana. Masz na to świadectwo. Widzisz Golgotę”; *Catechesis* XIII, 23, PG 33, kol. 800 C.

⁸² *Catechesis* XIII, 23, PG 33, kol. 801 A-B.

⁸³ *Catechesis* XIII, 28, PG 33, kol. 805 B.

⁸⁴ Por. *Carmen contra Marcionem*, CCL 2, s. 1431-1432.

⁸⁵ Por. *Adversus Haereses (Panarion)* II, 1, 5, PG 41, kol. 843-846.

⁸⁶ Por. *In profetam Isaiam* V, 141, PG 30, kol. 347 C-348 D.

⁸⁷ *Catechesis* XIII, 39, PG 33, kol. 820 A-B.

⁸⁸ Do tej tradycji odwołuje się ikonografia w przedstawieniu czaszki lub postaci modlącego się Adama u stóp Ukrzyżowanego. Modlący się praojciec jest symbolem całej ludzkości oczekującej zmartwychwstania. Por. B. Bagatti, *Note sull'inconografia di „Adamo sotto Calvario”*, *Liber Annuus* 27 (1977) s. 5-32.

Jak wiadomo, autor *Katechez* nie opowiada się wyraźnie za żadnym z nurtów teologicznych swego czasu, lecz względy pastoralne sprawiają, że głosząc Chrystusa ukrzyżowanego, zgorszenie dla Żydów i głupotę dla pogan (por. 1 *Kor* 1,23), tworzy prawdziwą “teologię krzyża”. To właśnie ona ukazuje rzeczywistość odkupienia.

“Jezus prawdziwie cierpiał za wszystkich ludzi. Krzyż nie był urojeniem, inaczej byłoby urojeniem i zbawienie. Śmierć nie była grą fantazji, inaczej nasze zbawienie byłoby grą fantazji... (Chrystus) został ukrzyżowany i nie zapieramy się tego. Raczej dumny jestem, iż o tym mówię. Gdybym chciał teraz tego się zaprzeczyć, sprzeciwiłaby mi się Głgota, w której poblizu się znajdujemy; sprzeciwiłoby mi się drzewo krzyża, którego cząstki rozeszły się już stąd po całym świecie”⁸⁹.

Cyryl podkreśla, że jeśli nawet ktoś starałby się zaprzeczyć prawdziwości cierpień Chrystusa, już sama Głgota i relikwie Krzyża⁹⁰ wytrącają mu z rąk argumenty, gdyż stanowią bezpośrednie świadectwa męki Pańskiej. Nie chodzi więc jedynie o argumenty przeciwko doketom, lecz o urealnienie prawd Pisma Świętego i wiary. W pewnym stopniu było to powszechne pragnienie chrześcijan, którzy pragnęli mieć bezpośredni kontakt z najświętszą relikwią⁹¹.

Biskup jerozolimski przypomina często swoim słuchaczom o łasce miejsc Odkupienia: “Nie powinniśmy czuć się zmęczeni słuchaniem nauki o ukoronowaniu Pana, zwłaszcza tu na świętej Głgotcie. Gdy bowiem inni o niej tylko słyszą, my ją widzimy i dotykamy”⁹².

Dla chrześcijanina krzyż stanowi najlepszą broń. “Chwyć za broń dla krzyża przeciw wrogom! Postaw wiarę w krzyż jako znak zwycięstwa przeciw buntownikom! Gdy masz dyskutować z niewierzącymi o krzyżu Chrystu-

⁸⁹ *Catechesis* XIII, 4, PG 33, kol. 776 B. “Drzewo krzyża napelnia dziś cały świat”, por. *Catechesis* IV, 10, PG 33, kol. 467 B-469 A.

⁹⁰ Cyryl przypomina o nich także w *Catechesis* X, 19, PG 33, kol. 686 B-688 A.

⁹¹ Jan Chryzostom poświadcza, że za jego czasów wielu nosiło drewniane krzyżyki, czy wręcz cząsteczki z Krzyża Świętego, PG 48, kol. 826. Nabożeństwo ludu do tego typu relikwii często nabierało niezdrowego posmaku, na co zareagował św. Hieronim, *In Mattheum* IV, 95 (23, 5), CCL 77, s. 212.

⁹² *Catechesis* XIII, 22, PG 33, kol. 800 A-B.

sa, uczynić w pierw ręką znak krzyża Chrystusowego, a przeciwnik zamilknie!”⁹³.

“Nie wstydzmy się wyznawać Ukrzyżowanego! Ufnie uczynimy znak krzyża na czole i na wszystkim chlebie, który spożywamy, na kielichu, który pijemy, przy wejściu i wyjściu, przed snem, kładąc się na spać, przy wstawaniu, chodzeniu i spoczynku!⁹⁴ Jest on wielką ochroną... Od Boga jest dany jako łaska. Krzyż jest znakiem wierzących, postrachem szatanów. Wierny w krzyżu odnosi nad nimi triumf, jeśli się nim znaczy z ufnością. Na widok krzyża przypominają sobie Ukrzyżowanego. Lękają się tego, który smokowi starł głowę. Ceń tę pieczęć⁹⁵, a ponieważ jest darmo dana, czcuj Dobroczyncę więcej”⁹⁶.

Cyryl nobilituje tutaj gesty ludowej pobożności⁹⁷, która sprowadza się do “signum crucis” przed rozpoczęciem każdego działania⁹⁸. W dalszej refleksji autor *Katechez* zaleca: “Trzymaj się krzyża - niewzruszonego fundamentu! Na nim buduj wszystko, co wynika z wiary. Nie zapieraj się krzyża! Jeśli się go zaprzesz, wielu cię oskarży”⁹⁹.

Dla Kościoła krzyż jest “chlubą nad chlubami”¹⁰⁰. Jego znak identyfikowany jest z ewangelizacją całego ówczesnego świata: “Krzyż, zbawczy znak zwycięstwa Chrystusa sprowadził tutaj wszystkich... Także dzisiaj uzdrawia choroby, wypędza szatanów, burzy mamidła zabobonów i czarów”¹⁰¹. Jest to wreszcie znak eschatologiczny, bowiem “z Jezusem ukaże się kiedyś krzyż na niebie. Przyjdzie znak zwycięstwa”¹⁰².

⁹³ *Catechesis* XIII, 22, PG 33, kol. 800 B.

⁹⁴ Podobny fragment znajdujemy już u Tertuliana, por. *De Corona* 3, PL 2, kol. 99.

⁹⁵ Jest to nawiązanie do znaku “Tau” z prorocstwa Ez; por. Hipolit, *Traditio Apostolica*, SC 11 bis, s. 134-137; Orygenes, *Selecta i Ezechielem* 9, PG 13, kol. 802.

⁹⁶ *Catechesis* XIII, 36, PG 33, kol. 816 A-B.

⁹⁷ Ten fakt znajduje potwierdzenie także w świadectwach materialnych i przedmiotach odnajdywanych w czasie wykopalisk archeologicznych. Dla systematycznego opracowania tematyki por. B. Bagatti, E. Testa, *Il Golgota e la Croce*, s. 92 i plansze.

⁹⁸ Por. V. Grossi, *Croce, crocifisso*, DPAC, t. 1, kol. 865.

⁹⁹ *Catechesis* XIII, 38, PG 33, kol. 817 A-B.

¹⁰⁰ *Catechesis* XIII, 1, PG 33, kol. 772 A.

¹⁰¹ *Catechesis* XIII, 40, PG 33, kol. 820 C-821 A.

¹⁰² *Catechesis* XIII, 41, PG 33, kol. 821 B.

Jest prawdą, że ochrzczony zespala się z tajemnicami życia samego Chrystusa, ale chwała i przeobrażenie mocą krzyża są przeznaczeniem wszystkich wierzących jako wspólnoty Kościoła.

Zakończenie

Mówi się, że *Katechezy* Cyryla Jerozolimskiego należą do najbardziej aktualnych pism starożytności chrześcijańskiej. Tradycyjne nauczanie Kościoła ukazuje się w nich w postaci czystej, a metoda w nich zastosowana uwzględnienia zasady niemal pedagogiczne, czyli stopniowego wprowadzania w misterium chrześcijańskie. Tak więc słowa Starego Testamentu traktowane są nie tylko w odniesieniu do typologii. Cyryl traktuje je jako „proroctwa”, które można zweryfikować nie tylko w zestawieniu z Ewangelią, lecz także z miejscami konkretnymi i odwiedzanymi przez słuchaczy. Opisy ewangeliczne łatwo umieścić w znanych miejscach geograficznych. W wywodzie biskupa Jerozolimy wszystko się dopełnia i zgadza, zasługując na wiarę. W ten sposób w pouczeniach katechety chrześcijaństwo jawi się jako jedność w wierze, przepowiadaniu i konkretnym życiu.

Jednak powyższe twierdzenia nie oddają całego bogactwa zawartego w *Katechezach* biskupa Świętego miasta. Jego pouczenia mają charakter chrystocentryczny, a więc starają się naświetlić tajemnicę osoby i naukę naszego Pana. Aspektem bardzo ważnym jest zachęta i pobudzenie do umiłowania „pamiątek materialnych”, spełniających tak ważną rolę w dziele pogłębiania wiary. Tak to właśnie dzięki Cyrylowi chrystologia palestyńska wkracza w sferę otwierającą nową epokę: rzeczywistość Miejsc Świętych i pielgrzymowanie do nich stają się nieodłącznymi elementami przyszłych rozważań chrystologicznych¹⁰³.

La teologia testimoniale ed esperienziale nelle „Catechesi” di Cirillo di Gerusalemme

(Sommario)

La presente ricerca parte dal presupposto che dalle *Catechesi* di Cirillo di Gerusalemme si possono ricavare non solo le testimonianze della prassi sacramentale o dei principi catechetici, ma anche elementi di tradizione teologica ben assodata. Il vescovo della città santa, pur rimanendo fuori dai grandi dibattiti dottrinali del tempo e senza condurre le speculazioni erudite, svolge un'esposizione dogmatica assai concreta. Questo elemento si trova

---

¹⁰³ Panoramę sporów chrystologicznych na terenie Palestyny kreśli L. Perrone, *La chiesa di Palestina e le controversie cristologiche*, Brescia 1980. Obszerna bibliografia znajduje się na s. 17-32.

come una componente strutturale in tutte le omelie catechetiche specificamente destinate a spiegare le dottrine del „Credo”. Cirillo rivendica un appoggio per il suo insegnamento sulla fede dalle testimonianze dei testi biblici, mostrandosi un vero „virtuoso” delle corrispondenze tipologiche. Nel contesto di „Gerusalemme cristiana” e dei „Luoghi Santi”, le verità dottrinali sono unite inseparabilmente anche a quel specifico tipo di prove che richiamano direttamente la pietà dei fedeli e la comprensione reale: le testimonianze materiali dei santuari. Infine, la croce di Cristo, viene ad assumere per lui un posto centrale e il vescovo gerosolimitano parla del Golgota come del „centro della terra”, dove Gesù stese le sue braccia per abbracciare simbolicamente l'intero genere umano. Il segno della croce preannunzia poi la venuta futura del Salvatore in qualità di giudice trionfante dei vivi e dei morti.